

УДК 355.4(477:(470+571))“20”:81’272’244

DOI 10.69550/3041-1467.6.326247

Парасковія ДВОРЯНИН

кандидатка наук з соціальних комунікацій, доцентка кафедри радіомовлення і телебачення, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, індекс 79000 (paraskadvoryanyn@gmail.com)

ORCID: 0000-0002-7858-3563

Paraskoviya DVORIANYN

PhD (Social Communications), Associate Professor, Department of broadcast and television, Ivan Franko National University of Lviv, 1 Universytetska Str., Lviv, Ukraine, postal code 79000 (paraskadvoryanyn@gmail.com)

Бібліографічний опис статті: Дворянин, П. (2025). Проблема другої державної мови в Україні у висвітленні українських ЗМІ в умовах російсько-української війни (2014 – 2022). *Axis Europae*, 6, 57–72. doi: 10.69550/3041-1467.6.326247

Bibliographic Description of the Article: Dvorianyn, P. (2025). Problema druhoi derzhavnoi movy v Ukraini u vysvitlenni ukrainskykh ZMI v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny (2014 – 2022) [The problem of the second state language in Ukraine as coverage by the media in the context of the Russian-Ukrainian war (2014 – 2022)]. *Axis Europae*, 6, 57–72. doi: 10.69550/3041-1467.6.326247 [in Ukrainian].

**ПРОБЛЕМА ДРУГОЇ ДЕРЖАВНОЇ МОВИ В УКРАЇНІ
У ВИСВІТЛЕННІ УКРАЇНСЬКИХ ЗМІ
В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2014 – 2022)**

Анотація. Мета статті – проаналізувати висвітлення в українських ЗМІ питання щодо запровадження другої державної мови в Україні у роки російсько-української війни. Хронологічні рамки дослідження (2014 – 2022) зумовлені: а) завершенням Революції Гідності та приходом до влади в Україні просвіропейських урядів, б) початком повномасштабної війни Росії проти України, яка змусила державу і суспільство переглянути традиційні підходи до мовної політики. **Методологія дослідження** ґрунтується на принципах науковості, системності, а також використанні дискурс-аналізу як міждисциплінарного підходу до студіювання мас-медійного простору. **Наукова новизна** полягає у тому, що вперше охарактеризовано висвітлення в українських соціальних медіа проблематики статусу російської мови в Україні у роки сучасної російсько-української війни. **Висновки.** З’ясовано, ідея другої державної мови актуалізувалася в медійному просторі України переважно напередодні парламентських та президентських виборів. Однак особливо активно ця думка поширювалася у роки президентства В. Януковича, мовна політика якого спровокувала масові протести у Києві, відомі як «Мовний Майдан». Досліджено, що у перші ж місяці російської агресії проти України увага ЗМІ була прикута до політичних декларацій і вимог різних політичних сил, серед яких певне місце займало

мовне питання. Тоді і Президент України, і глава уряду запевняли, що утисків російської мови не буде, а українська залишиться єдиною державною мовою в Україні. Питання про статус російської мови у перші місяці російсько-української війни набуло особливої гостроти через рішення Верховної Ради України скасувати закон «Про засади державної мовної політики», схвалений у 2012 р. Це спровокувало появу обвинувачень щодо дискримінації російської мови, тож згаданий закон продовжував діяти. Натомість журналісти, письменники, юристи, громадські діячі виступали у ЗМІ з кількома важливими тезами: функціонування української мови як державної є одним із пріоритетів національних інтересів України; російська мова в Україні – це не мова національної меншини, а «друга мова української культури»; ідея надання російській мові статусу другої державної є однією з найбільш абсурдних і водночас найбільш галасливих. Обговорюючи можливість надання російській мові офіційного статусу, ЗМІ також оперували дослідження соціологів, які переконливо доводили, що запровадження другої державної мови відстоює лише п'ята частина громадян України.

Ключові слова: мовна політика, друга державна мова, російсько-українська війна, мас-медійний дискурс, соціальні медіа.

THE PROBLEM OF THE SECOND STATE LANGUAGE IN UKRAINE AS COVERED BY THE UKRAINIAN MEDIA IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2014 – 2022)

Abstract. *The purpose of the article is to analyze the coverage in the Ukrainian media of the issue of introducing a second state language in Ukraine during the Russian-Ukrainian war. The chronological framework of the study (2014 – 2022) is determined by: a) the completion of the Revolution of Dignity and the coming to power of pro-European governments in Ukraine, b) the beginning of Russia's full-scale war against Ukraine, which forced the state and society to reconsider traditional approaches to language policy. The research methodology is based on the principles of scientificity, systematicity, and the use of discourse analysis as an interdisciplinary approach to studying the mass media space. The scientific novelty lies in the fact that for the first time the coverage of the issue of the status of the Russian language in Ukraine during the years of the modern Russian-Ukrainian war in Ukrainian social media is characterized. Conclusions.* It was found that the idea of a second state language was actualized in the media space of Ukraine mainly on the eve of the parliamentary and presidential elections. However, this idea was especially actively spread during the presidency of V. Yanukovich, whose language policy provoked mass protests in Kyiv, known as the “Language Maidan”. It was studied that in the first months of Russian aggression against Ukraine, the media's attention was focused on political declarations and demands of various political forces, among which the language issue occupied a certain place. At that time, both the President of Ukraine and the head of government assured that there would be no oppression of the Russian language, and Ukrainian would remain the only state language in Ukraine. The issue of the status of the Russian language in the first months of the Russian-Ukrainian war became particularly acute due to the decision of the Verkhovna Rada of Ukraine to repeal the law “On the Principles of State Language Policy”, approved in 2012. This provoked accusations of discrimination against the Russian language, so the aforementioned law continued to operate. At the same time, journalists, writers, lawyers, and public figures spoke in the media with several important theses: the functioning of the

Ukrainian language as the state language is one of the priorities of the national interests of Ukraine; the Russian language in Ukraine is not the language of a national minority, but the “second language of Ukrainian culture”; the idea of granting the Russian language the status of the second state language is one of the most absurd and at the same time the most noisy. When discussing the possibilities of granting the Russian language official status, the media also operated on the research of sociologists, who convincingly proved that the introduction of a second state language is advocated by only a fifth of Ukrainian citizens.

Key words: language policy, second state language, Russian-Ukrainian war, mass media discourse, social media.

Постановка проблеми. Мовна політика українських урядів завжди перебувала у фокусі уваги вітчизняних ЗМІ з часу здобуття незалежності України, з огляду на гостроту мовного питання в багатонаціональному пострадянському суспільстві молодшої країни. Мовна тематика завжди привертала увагу представників медіа, оскільки вона часто використовувалася різними політичними силами для розпалювання суспільного резонансу, провокування нестабільності й маніпулювання громадською думкою. Крім того, різні ЗМІ часто ставали провідниками тих чи тих ідей щодо мовної політики в Україні, поширюючи вигідні для влади, опозиції або ж зовнішніх сил наративи щодо «нерозв’язаності» мовного питання в Україні. Значним структурним компонентом серед усіх аспектів мовної проблематики було питання запровадження в Україні другої державної мови – російської, або ж надання останній офіційного статусу, який виводив її на рівень мови державного значення. Це питання з різних позицій обговорювалося в українських ЗМІ, зокрема і в роки сучасної російсько-української війни. Вважаємо актуальною необхідність від рефлексувати й проаналізувати циркулювання у вітчизняних мас-медіа ідеї щодо другої державної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Завдання і реалізація мовної політики в Україні, становище української мови і мов національних меншин у незалежній державі ще від 1990-х рр. викликали науковий інтерес в українських та закордонних дослідників. Увага до мовного виміру українського політичного життя зросла після Помаранчевої революції. Так, австрійська дослідниця Джуліана Бестерс-Ділгер розкрила рівень присутності української мови в освіті і ЗМІ наприкінці XX – на початку XXI ст. (Besters-Dilger, 2007). Український вчений Володимир Кулик у 2013 р. охарактеризував «мовні настрої» в незалежній Україні, їхній взаємозв’язок з непослідовною мовною політикою державної влади (Kulyk, 2013). Аналіз українського мовного законодавства, зокрема напередодні та під час сучасної російсько-української війни, здійснив український мовознавець Богдан Ажнюк (Azhniuk, 2017). Статус державної мови в Україні та появу «мовних конфліктів» розкрив канадський професор Домінік Арель (Arel, 2017). Практику «мовного активізму» в сучасній Україні охарактеризувала Надія Кісь (Kiss, 2020). Американська науковиця Лаада Біланюк дослідила зв’язок «мовних ідеологій» з політичними та соціальними проблемами в Україні (Bilaniuk, 2017). Доводиться констатувати, що тоpos «другої державної мови» в українському медійному дискурсі потребує додаткових досліджень. Зауважимо, що деякі методологічні аспекти нашого дослідження запозичені з праць Василя Ільницького, Миколи Галіва, Віталія Тельвака, Володимира Старки та Юлії Талалай (Haliv, & Ilnytskyi, 2021; Ільницький, Старка, Галів, 2022; Haliv, & Ilnytskyi, 2023; Ilnytskyi, & Haliv, 2022; Ilnytskyi, & Telvak, 2024; Telvak, & Ilnytskyi, 2023; Ilnytskyi, Telvak, & Talalai, 2024; Kurylyshyn, & Haliv, 2024),

Орести Карпенко, Олександри Свйонтик (Галів, Свйонтик, 2023; Галів, Карпенко, 2024), а також студії Володимира Головка та Лариси Якубової (Головко, Якубова, 2021).

Відзначимо, що джерельною основою нашого дослідження стали матеріали і публікації, розміщені передовсім у всеукраїнського формату соціальних медіа: «Українська правда», «Радіо Свобода», «ТСН», «NV», «LB», «Главком» тощо. З огляду на цілком слушну і необхідну в умовах війни заборону проросійських ЗМІ, які поширювали російські наративи (зокрема медіа «Страна.ua», «Сегодня»), нам не вдалося опрацювати їхні матеріали. Тож загалом ми обмежилися матеріалами тих українських медіа, які критикували позиції проросійських ЗМІ.

Мета статті – проаналізувати висвітлення в українських ЗМІ питання щодо запровадження другої державної мови в Україні у роки російсько-української війни. Хронологічні рамки дослідження (2014 – 2022) зумовлені: а) завершенням Революції Гідності та приходом до влади в Україні проєвропейських урядів, б) початком повномасштабної війни Росії проти України, яка змусила державу і суспільство переглянути традиційні підходи до мовної політики.

Виклад основного матеріалу. Питання про надання російській мові статусу другої державної мови в Україні особливо активно обговорювалося напередодні російсько-української війни – у роки президентства В. Януковича. Як зауважили дослідники В. Головко та Л. Якубова, суспільство на той час загалом було готове до ухвалення компромісної моделі гуманітарної політики. Лише 7 % громадян України відносили мовне питання, а саме проблему державного статусу російської мови, до числа 25 основних життєвих проблем, що викликали у них стурбованість. Однак теза про статус російської мови як другої державної користувалася високою популярністю. Відносно більшість (41,2 %) влаштовувала мовна ситуація в країні. Понад 30 % громадян вважали, що «українська і російська мови мають бути державними у всій Україні». Кожен п'ятий бажав, щоб «українська мова була єдиною державною, а в регіонах компактного проживання росіян російська мова була визнана офіційною» (Головко, Якубова 2021, с. 314–315).

Представники Партії регіонів активно експлуатували образ захисників російської мови і водночас поборників прав громадян на рідномовний простір. Проросійський міністр освіти і науки Д. Табачник у квітні 2010 р. заявив про свої плани повернення російської мови як мови навчання до державних шкіл в Україні (Відлига по-табачницьки, 2010). У травні 2010 р. журналіст «Радіо Свобода» Євген Солонина констатував зміцнення позицій російської мови в Україні. Він, зокрема, описав виступ професорки кафедри російської мови Київського національного університету імені Тараса Шевченка Людмили Кудрявцевої, яка під час конференції «Українська та російська мова: перспективи двомовності» наголосила на зменшенні кількості російськомовних шкіл в Україні, а звуження сфери вжитку російської мови потрактувала як порушення прав російськомовних громадян України і відступ від принципів Європейської хартії регіональних та міноритарних мов. При цьому журналіст помітив, що такі тези є реверансом з нагоди запланованого візиту до України російського президента Дмитрія Медведєва, а також навів слова знаного юриста, автора Декларації про державний суверенітет Володимира Василенка про те, що Європейську хартію регіональних та міноритарних мов зумисне використовують не за призначенням (Солонина, 2010). Проросійський депутат В. Колесніченко на початку червня 2010 р. зареєстрував проєкт Постанови Верховної Ради України про проголошення 6 червня в Україні Днем російської мови (Проект постанови ВРУ, 2010) Ідеї проросійських

політичних сил щодо запровадження двомовності зумовили протести громадськості. У жовтні 2010 р. агенція УНІАН повідомила про протест на Майдані Незалежності проти мовного законопроекту від Партії регіонів. Репортери навели низку думок студентів і громадських діячів, які вбачали загрозу для української мови в ідеї офіційної двомовності. При цьому заявили, що в Україні вже є друга державна мова – мова брехні з боку влади (Мітинг проти двомовності, 2010). Водночас журналіст і медіменеджер Олег Медведев опублікував статтю на сайті «Української правди», в якій наголосив: відсутність у російської мови статусу державної компенсується відчутнішою її присутністю в усіх сферах громадського життя порівняно з українською (Медведев, 2010). Спираючись на статистичні матеріали він доводив, що, на жаль, присутність української мови в багатьох сферах суспільного життя є значно нижчою від впливу російської.

У березні 2012 р. питання другої державної мови знову обговорювалося у ЗМІ у зв'язку з інтерв'ю В. Януковича для декількох російських ЗМІ, в якому він заявив, що в Україні незабаром дві мови матимуть офіційний статус – українська і російська (Янукович обіцяє, 2012). У медійному просторі лунали різні оцінні думки щодо вислову Президента. Журналістка Анна Полуденко узагальнила їх до кількох тез: наближаються парламентські вибори в Україні, тож знову відбувається загравання з російськомовними виборцями; В. Янукович намагається справити приємне враження на Кремль напередодні офіційного візиту до Москви; починається новий нахил до русифікації і російська «п'ята колона» в Україні перейшла у наступ (Полуденко, 2012). Зрештою у тому ж році було прийнято Закон України «Про засади державної мовної політики», відомий як «закон Ківалова-Колесніченка». Ухвалення закону спровокували масові протести, відомі під назвою «Мовний майдан» (Кагуй, 2020).

У перші ж місяці російської агресії проти України увага ЗМІ була прикута й до політичних декларацій і вимоги різних політичних сил, серед яких певне місце займало мовне питання. Для прикладу, 18 березня 2014 р. на сайті українського онлайн-медіа «Главком» було опубліковане звернення Прем'єр-міністра України Арсенія Яценюка до мешканців південних і східних регіонів, в якому значна увага приділялася правам і можливостям використання російської мови в Україні. Глава уряду повідомляв, що закон Колесніченка-Ківалова продовжує діяти, водночас запевняв у відсутності намагань утиснути права громадян щодо використання російської мови. А. Яценюк навіть наголосив на тому, що його дружина Терезія розмовляє переважно російською мовою, але при цьому, як і мільйони інших російськомовних, не потребує захисту з боку Кремля (Яценюк, 2014). Під час інавгурації п'ятого Президента України Петра Порошенка (7 червня 2014 р.), журналісти фіксували і його позицію у цьому питанні. Як повідомляли ЗМІ, новообраний Президент України пообіцяв зберегти за українською мовою статус єдиної державної мови, але водночас гарантував відсутність утисків для російської мови (Порошенко: українська мова, 2014).

Питання про статус російської мови у перші місяці російсько-української війни набуло особливої гостроти через рішення Верховної Ради України скасувати закон «Про засади державної мовної політики», схвалений у 2012 р. Навіть деякі російські опозиційні політики, на зразок Міхаїла Ходорковського, говорили про помилковий крок українського парламенту щодо відміни «закону про статус російської мови». З цього приводу юрист Олексій Столяренко на сайті «Української правди» 13 березня 2014 р. виступив з аналізом мовного законодавства, заперечивши слова російського опозиціонера. Автор наголосив, що в Україні ніколи не було закону про статус

російської мови, а зміни до правового становища цієї мови за роки незалежності були мінімальними. Юрист розкрив головні положення закону Ківалова-Колесніченка, підкресливши, що він зберігає державний статус лише за українською мовою, сфера використання якої не може бути звужена. Однак в законі декларувалося визнання 18 регіональних мов, зокрема російської. На думку О. Столяренка, мовний закон Ківалова-Колесніченка не містив жодного спеціального ексклюзивного статусу російської мови. Навпаки, він виявився доволі цинічним для тих, хто бажав розширення прав регіональних мов, бо не передбачав виділення жодних коштів на їх впровадження. Відтак юрист назвав цей закон фікцією, обманом носіїв регіональних мов, оскільки його неможливо застосувати на практиці. У документі не прописувалася детальна процедура визнання мови регіональною, а вивчення чиновниками регіональних мов, по суті, мало здійснюватися за їхній рахунок. Закон передбачав маркування товарів українською і регіональною мовою, чим ставив перед дилемою виробників і постачальників продукції, які потрапляли в специфічні умови: якщо на території певного села чи міста з'явилася б регіональна мова (наприклад, гагаузька), то їм треба було забезпечити своїм товарам відповідні етикетки. З іншого боку, юрист негативно поставився і до відміни закону (хоча в. о. Президента О. Турчинов не підписав рішення про відміну), оскільки це призведе до повернення законодавства часів УРСР (Столяренко, 2014). На нашу думку, автор статті непрямо підводив до думки, що авторам закону «Про засади державної мовної політики» йшлося не так про розширення прав регіональним мов, зокрема й російській, як про створення ще одного нормативного акта, спрямованого на подальший розкол українського суспільства.

Обговорення правових аспектів мовного питання продовжив суддя Конституційного Суду України Віктор Шишкін, який наприкінці травня 2014 р. у газеті «Український тиждень» виступив з ґрунтовною статтею щодо державного статусу української мови. Він детально проаналізував значення державної мови у суспільства, підкресливши її невід'ємність як складової частини державного ладу. На думку судді, українська мова повинна виконувати державотворчу функцію, а тому спроби підважити державний статус української мови можна розцінювати як державну зраду, оскільки йдеться про діяння на шкоду суверенітету і державній безпеці України. доцільно відзначити, що В. Шишкін заперечив доцільність пошуку моделей двомовної державності, вказавши на недоцільність апелювати до досвіду Швейцарії чи Канади, які мають зовсім іншу історію. Водночас використав думку одного з російських дослідників, який наголошував, що запровадження дво- і багатомовності призводить до руйнування єдності державних функцій. Відтак В. Шишкін виступив за протекціонізм держави щодо української мови, зіславшись на положення Закону України «Про основи національної безпеки» (2003 р.), в якому забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної визнано одним із пріоритетів національних інтересів України (Шишкін, 2014).

Власне у 2014 р. в медійному полі України активно обговорювалося питання запровадження російської мови як другої державної. Для прикладу, відомий науковець Петро Кралюк у статті з риторичною назвою «Що нам робити з російською мовою?» (6 травня 2014 р.), на основі ретроспективного огляду історії української і російської мови та красномовних порівнянь мовної ситуації України і Норвегії, закликав усвідомити, що російська мова в Україні – це не мова національної меншини, а «друга мова української культури». Відтак запропонував «українізувати» російську мову в політичному і культурному річизні: прийняти спеціальний закон про використання

російської мови, в якому задекларувати, що це «друга мова нашої культури», а також вказати сфери її використання (Кралюк, 2014).

У газеті «День» 27 червня 2014 р. було опубліковано статтю науковця і публіциста Валентина Яблонського, який вкрай критично ставився до цієї ідеї. Він назвав ідею надання російській мові статусу другої державної однією з найбільш абсурдних і водночас найбільш галасливих. Вказавши на маніпулювання з боку українських лівих політичних сил цим питанням, починаючи з 1990-х рр., він розкрив історію заборон української мови і літератури у Російській імперії, звуження сфери вживання української мови в СРСР тощо. Водночас зацентрував увагу на тому, що в Україні багато національних меншин, але жодна з них не приєдналася до нашої країни зі своєю землею. Усі вони поселилися у різний час на відібраних в українців землях. Ситуацію щодо поширення ідеї другої державної мови В. Яблонський називає результатом підривної роботи з боку «попередників» і їхніх господарів (маючи на увазі російську владу). Протидіяти такій риториці він пропонував кількома способами: а) попри політичний тиск, важливо зберегти за українською мовою статус єдиної державної і не відступати від цього у майбутньому; б) усі національні меншини в Україні є рівноправними і жодній з них не можна надавати перевагу над іншою щодо мови і культури; в) у законодавстві України, яке стосується мови, треба дати чітке визначення понять «державна мова», «регіональна мова», і визнати надання тій чи тій із них статусу регіональної лише за умови проживання у регіоні не менше 35 % населення певної національності. Однак визначення кількісних показників національних меншин необхідно проводити на основі перепису населення, його волевиявлення і державного законодавства (а не рішення органів місцевого самоврядування). При проведенні перепису населення треба враховувати саме етнічну належність громадян, а не володіння ними російською мовою, бо інакше виникне колізія щодо так званих «російськомовних», які не є росіянами; г) мовні права національних меншин і порядок їх забезпечення слід прописати в законі «Про освіту», зокрема подбати про забезпечення українськими підручниками, перекладеними на мови національних меншин (Яблонський, 2014).

Цьому ж питанню було присвячено цікаву аналітичну статтю політичного експерта і журналіста Олександра Москалюка, опубліковану 10 червня 2014 р. на сайті ТСН. Автор проаналізував аргументи, які використовували прихильники російської мови як другої державної в Україні, і виокремив низку деструктивних міфів, що сформувалися на цій основі. По-перше, українське законодавство не відповідає міжнародним нормам у сфері мовної політики. Цей міф особливо постулювався як аргумент для прийняття закону Ківалова-Колесніченка у 2012 р. По-друге, європейський досвід доводить, що запровадження другої державної мови не шкодить національній безпеці і територіальній цілісності держави. Таке твердження підкріплювалося прикладами Швейцарії і Фінляндії, але О. Москалюк наголошував на політиці добросусідства цих країн, якої немає у стосунках між Україною і Росією. По-третє, впровадження російської мови як другої державної не вплине на використання української. На думку автора, цей міф нівелюється прикладами Білорусі та Ірландії, де через впровадження другої державної мови занепали рідні мови титульних націй. По-четверте, утвердження незалежності української держави не залежить від мовного питання. Помилковість такої тези особливо помітно на прикладі Ізраїлю, в якому замість можливості обрати англійську мову як державну було вирішено повернутися до мови предків і відродити іврит (Москалюк, 2014). О. Москалюк послідовно і переконливо спростовував ці міфи і пояснював причини та історичні

обставини їх виникнення та поширення в Україні. Водночас у постскрипті до статті він висловив думку, що деякі відомі жінки-депутати своєю русофобською позицією і тезами про російську мову як мову окупанта лише загострюють мовну проблему в Україні (Москалюк, 2014). Вочевидь автор мав на увазі народну депутатку від партії «Свобода» мовознавцю Ірину Фаріон.

Відзначимо, що І. Фаріон у низці публікацій в ЗМІ та виступах на телебаченні і радіо послідовно засуджувала ідею надання російській мові державного статусу. Вона різко критикувала закон «Про засади державної мовної політики», передусім вказавши на використання квазітермінології (регіональна мовна група, регіональна мова, мовна меншина, мова національних меншин тощо). На її думку, ці словосполучення були вжиті лише для того, щоб забезпечити преференції лише одній мові (російській). Зрештою, регіональна мова чи мова меншин вживаються в Європейській хартії регіональних мов або мов меншин, але російська не підпадає під це поняття, бо вона не є місцевою, а привнесеною у результаті окупації України, і не є мовою меншості, бо в Луганській і Донецькій областях та в Криму вона переважає. І. Фаріон була впевнена, що правовий статус мови можна визначати лише за допомогою термінів, прописаних у Конституції: державна мова, мова національної меншини, мова міжнародного спілкування, рідна мова. Вона також засудила прописану в законі дефініцію «рідна мова», а також підкреслила політично-націєтворчу функцію української мови. Звуження цієї функції української мови на користь російської мовознавця потрактувала як прояв подальшої окупації України з боку Росії. Вказавши на факти перепису населення 2001 р., коли шість мільйонів етнічних українців не визнали за рідну мову українську або визнали її другою після російської, науковиця наголосила: це стало підставою для сучасної московсько-української війни, котра має не лише збройні, але й мовні битви. Підсумовуючи, І. Фаріон вказала, що мовне питання в Україні потребує розв'язання у просторі деколонізації, деокупації, а також назвала російську мову одним з ключових інструментів знищення незалежної України (Фаріон, 2016).

Обговорюючи можливості надання російській мові офіційного статусу, ЗМІ також оперували дослідження соціологів. Так, Київський міжнародний інститут соціології з 14 до 25 лютого 2015 р. провів всеукраїнське опитування громадської думки із цього питання. Виявилося, що трохи більше половини населення України (52 %) вважали, що російську мову потрібно зробити другою офіційною тільки в тих місцевостях, більшість населення яких цього бажає. Позицію, що російську мову потрібно усунути із офіційного спілкування та позицію, що її потрібно зробити другою державною мовою в Україні підтримували приблизно рівні частки опитаних – 21% та 19% відповідно (Пирогова, 2015). Цікаво, що схожі показники зберігалися і наступні роки. У 2019 р. «Українська правда» навела результати досліджень соціологічної групи «Рейтинг», згідно з якого 21 % опитаних виступали за надання російській мові державного статусу. Водночас 66 % респондентів виступили за те, щоб українська мова була єдиною державною мовою (Одна п'ята українців, 2019).

У листопаді 2016 р. на сайті «Радіо Свобода» статтю щодо мовної проблематики опублікував журналіст і водночас професор одного з грузинських університетів Олег Панфілов. Він критикував слова посла з особливих доручень МЗС Російської Федерації Елеонори Митрофанової, яка наголосила на потребі домогтися, щоб російська мова отримала офіційний статус у країнах колишнього СРСР. Він вказав на традиційне використання російськими політиками питання «важкого становища» російської мови у пострадянських державах, а також вів мову про формування «п'ятої колонії»

з російськомовних громадян у цих країнах (Панфілов, 2016). На жаль, він помилявся у тому, що Росія ще якийсь час шантажуватиме пострадянські країни, але у неї вже немає сил впливати на них.

Ідея другої державної мови продовжувала мусуватися в ЗМІ. Цьому сприяли не лише політичні події, але й соціологічні дослідження. У червні 2020 р. телеканал «24» оприлюднив дослідження Київського міжнародного інституту соціології, який опитав 1500 респондентів. З них 29,8 % висловили впевненість, що у майбутньому російська мова стане другою державною мовою в Україні, 48,8 % заявили, що російська мова є історичним надбанням України. Водночас 27 % стверджували, що російська мова загрожує незалежності України, а 55,5 % вважали, що у майбутньому в Україні спілкуватимуться переважно українською мовою (Гавриленко, Гаврищак, 2020). Наприкінці того ж року медіа «Громадське» оприлюднило результати опитування, проведеного волонтерами громадського руху «Простір свободи» та громадської ініціативи «Навчай українською». Згідно з ним, 73 % українців вважають українську мову рідною, але спілкуються нею лише 53 %. Важливо, що 66 % українців підтримали необхідність втілення закону про мову (схваленого у 2019 р.) в усіх сферах суспільного життя (Бега, 2020).

Доцільно зазначити, що під час російсько-української війни на офіційному вебсайті Президента України неодноразово з'являлися петиції про запровадження російської мови як другої державної або ж проведення референдуму щодо цього питання. Так, у січні 2021 р. розлогу петицію розмістив Андрій Заславський, в якій говорив про скривджене російськомовне населення і його ображеність на державну мовну політику, про зниження рівня грамотності українців при користуванні російською мовою, про водночас погане володіння українською серед російськомовних, про «насильницьку українізацію», яка начебто гальмує реінтеграцію окупованих територій тощо. Усі цим він намагався обґрунтувати необхідність проведення референдуму щодо запровадження в Україні двох державних мов – української та російської (Петиція, 2021). Навіть після початку повномасштабної війни з'являлися подібні петиції (Петиція, 2022). Однак вони не привертали увагу мас-медіа з огляду на те, що набирали мізерну кількість голосів на свою підтримку.

Висновки. Отже, ідея другої державної мови актуалізувалася в медійному просторі України переважно напередодні парламентських та президентських виборів. Однак особливо активно ця думка поширювалася у роки президентства В. Януковича, мовна політика якого спровокувала масові протести у Києві, відомі як «Мовний Майдан». У перші ж місяці російської агресії проти України увага ЗМІ була прикута до політичних декларацій і вимог різних політичних сил, серед яких певне місце займало мовне питання. Тоді і Президент України, і глава уряду запевняли, що утисків російської мови не буде, а українська залишиться єдиною державною мовою в Україні. Питання про статус російської мови у перші місяці російсько-української війни набуло особливої гостроти через рішення Верховної Ради України скасувати закон «Про засади державної мовної політики», схвалений у 2012 р. Це спровокувало появу обвинувачень щодо дискримінації російської мови, тож згаданий закон продовжував діяти. Водночас журналісти, письменники, юристи, громадські діячі виступали у ЗМІ з кількома важливими тезами: функціонування української мови як державної є одним із пріоритетів національних інтересів України; російська мова в Україні – це не мова національної меншини, а «друга мова української культури»; ідея надання російській мові статусу другої державної є однією з найбільш абсурдних і водночас

найбільш галасливих. Обговорюючи можливості надання російській мові офіційного статусу, ЗМІ також оперували дослідження соціологів, які переконливо доводили, що запровадження другої державної мови в Україні відстоюють лише 21 % громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Бега, В. (2020). Рідною українську мову вважають 73% українців. *Громадське*. <https://hromadske.ua/posts/ridnoyu-ukrayinsku-movu-vvazhayut-73-ukrayinciv-odnak-spilkuyutsya-neyu-lishe-53-doslidzhennya>

Відлига по-табачницьки. (2010). Відлига по-табачницьки: повернення російської у школи. *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/society/345322-vidliga-po-tabachnitski-povernennya-rosiyskoji-u-shkoli.html>

Гавриленко, В., Гавришак, І. (2020). «Російська мова – історичне надбання»: 30 % українців вірять у запровадження другої державної. *24 канал*. URL: https://24tv.ua/rosiyska-mova-istorichne-nadbannya-30-novini-rosiyi-i-ukrayini_n1355786

Галів, М., Гранд, М. (2024). «Русский мир» проти України: коротка деконструкція новітньої російської геополітичної доктрини (рецензія на: Якубова Л. Україна та українці в світоглядній матриці «русского мира». Аналітична записка / відповідальний редактор В.А. Смолій. Київ: Інститут історії України НАН України, 2023. 72 с.). *Проблеми гуманітарних наук. Серія Історія, Спецвипуск*, 172–177. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.16

Галів, М., Гранд, М., Бойчин, Р. (2024). Початок повномасштабної війни Росії проти України у висвітленні польського інформаційного порталу «Nowa Europa Wschodnia» (лютий-березень 2022 р.). *Актуальні питання гуманітарних наук*, 72(1). 52–60. DOI: 10.24919/2308-4863/72-1-7

Галів, М., Карпенко, О. (2024). Викрадення українських дітей російськими окупантами (2022 – 2024): за матеріалами вітчизняних мас-медіа. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія, Спецвипуск*, 62–76. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.5

Галів, М., Свійонтик, О. (2023). Освіта як складова національної безпеки України в умовах сучасної російсько-української війни: правові засади, проблеми, досвід і завдання. *Молодь і ринок*, 3 (211), 25–31. DOI: 10.24919/2308-4634.2023.277194

Головко, В., Якубова, Л. (2021). *Україна та виклики посттоталітарного транзиту (1990 – 2019)*. Київ: Академперіодика, 592 с.

Ільницький, В., Старка, В., Галів, М. (2022). Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України. *Український історичний журнал*, 5, 43–55. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2022.05.043>

Ільницький, В., Тельвак, В., Талалай, Ю. (2024). Сучасна російсько-українська війна на шпальтах «The British Army Review» (2022 – 2024). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія, Спецвипуск*, 130–146.

Кагуй, П. (2020). «Мовний майдан» 2012 року, який передував Революції гідності. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30704043.html>

Кралуєк, П. (2014). Що нам робити з російською мовою? *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25373179.html>

Медведєв, О. (2010). Брати мої російськомовні, напишіть, чого вам ще бракує. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/09/15/5384034/>

Мітинг проти двомовності. (2010). Мітинг проти двомовності: «друга державна

мова вже діє – мова брехні». *УНІАН*. URL: <https://www.unian.ua/politics/414326-miting-proti-dvovmivnosti-druga-derjavna-mova-vje-die-mova-brehni.html>

Москалюк, О. (2014). Друга державна мова в Україні: міфи та реальність. *ТСН*. URL: <https://tsn.ua/blogi/themes/law/druga-derzhavna-mova-v-ukrayini-mifi-ta-realnist-353878.html>

Одна п'ята українців. (2019). Одна п'ята українців хочуть, щоб російська мова була державною. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/5/7217200/>

Панфілов, О. (2016). Російська мова – остання зброя Путіна. *Крим.Реалії*. URL: <https://ua.krymr.com/a/28132583.html>

Петиція. (2021). Петиція №22/111312-еп «Закріплення статусу російської мови як державної, на законодавчому рівні, за допомогою референдуму» (11 січня 2021). URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/111312>

Петиція. (2022). Петиція №22/174072-еп «Друга державна мова» (22 грудня 2022 р.). URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/174072>

Пирогова, Д. (2015). Ставлення до статусу російської мови в Україні. URL: <https://www.kiis.com.ua/?&cat=reports&id=517&page=1>

Полуденко, А. (2012). Російська мова, як друга державна – кому потрібна? *Голос Америки*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/russian-second-lang-2012-03-19-143333406/918618.html>

Порошенко: українська мова. (2014). Порошенко: українська мова буде єдиною державною. *LB*. URL: https://lb.ua/news/2014/06/07/269163_poroshenko_ukrainskiy_yazik.html

Проект постанови ВРУ. (2010). Проект постанови ВРУ «Про проголошення в Україні 6 червня Днем російської мови». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DF6NL00A?an=>

Солонина, Є. (2010). Зміцнення російської мови в Україні – перші наслідки «перезавантаження» гуманітарної співпраці з Росією. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2041413.html>

Столяренко, А. (2014). Все про статус русского языка. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2014/03/13/7018654/>

Фаріон, І. (2016). Мова як інструмент окупації та де окупації. *Українська правда*. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/58502bf8efc1f/>

Шишкін, В. (2014). Право і мова. Державна мова як складник державотворення. *Український Тиждень. № 19 (7 травня)*. URL: <https://tyzhden.ua/pravo-i-mova-derzhavna-mova-iak-skladnyk-derzhavotvorennia/>

Яблонський, В. (2014). Як вирішити мовне питання. *День. № 116 (27 червня)*. URL: <https://m.day.kyiv.ua/article/poshta-dnya/yak-vyrishyty-movne-pytannya>

Янукович обіцяє. (2012). Янукович обіцяє російській мові більше можливостей. *BBC News Україна*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/03/120319_yanukovych_language_russia_ek

Яценюк, А. (2014). Звернення Прем'єр-міністра України до мешканців південних і східних регіонів. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/columns/yaceniuk/124256-zvernennja-prem%E2%80%99jer-ministra-ukrajini-do-meshkantsiv-pivdennih-i-shidnih-regioniv.html>

Arel, D. (2017). Language, Status, and State Loyalty in Ukraine. *Harvard Ukrainian Studies*, 35(1/4), 233–263. URL: <http://www.jstor.org/stable/44983543> [in English]

Azhniuk, B. (2017). Ukrainian Language Legislation and the National Crisis. *Harvard Ukrainian Studies*, 35 (1/4), 311–329. URL: <http://www.jstor.org/stable/44983546> [in English]

Besters-Dilger, J. (2007). The Ukrainian Language in Education and Mass Media. *Harvard Ukrainian Studies*, 29 (1/4), 257–293. URL: <http://www.jstor.org/stable/41304508> [in English]

Bilaniuk, L. (2017). Purism and Pluralism: Language Use Trends in Popular Culture in Ukraine since Independence. *Harvard Ukrainian Studies*, 35 (1/4), 293–309. URL: <http://www.jstor.org/stable/44983545> [in English]

Haliv, M., & Ilnytskyi, V. (2021). The methods of internal criticism of written sources in the works of ukrainian historians: on the example of scientific narratives on the history of education (1840s – 1930s). *Annales Universitatis apulensis. Series Historica*, 1 (25), 281–297. DOI: 10.29302/auash.2021.25.1.14 [in English]

Haliv, M., & Ilnytskyi, V. (2023). Education between “class” and “nation”: the influence of the theory of class struggle on Ukrainian educational historiography (1920s – 1980s). *Echa Przeszlosci*, 24 (2), 123–139. DOI: 10.31648/ep.9671 [in English]

Ilnytskyi V., & Haliv M. (2022). Theoretical Argumentation in the Historical Narrative of Ukraine of the Second Half of the 19th – First Half of the 20th century (on the Example of Research in the History of Education). *Eminak: Scientific Quarterly Journal*, 3 (39), 66–80.

Ilnytskyi, V., & Telvak, V. (2024). Ukraine Under the Conditions of the Second Year of Existential War in Analysts' Reflections of the Warsaw Centre for Eastern Studies. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 31, 218–237. DOI: 10.24919/2519-058X.31.306344

Kiss, N. (2020). “Language matters”: Language Activism in Contemporary Ukraine. In A. Jašina-Schäfer & M. Wingender (Eds.), *Kulturelle Kontakt- und Konfliktzonen im östlichen Europa: Abschlusskonferenz des gleichnamigen thematischen Netzwerks in Gießen (1. und 2. Dezember 2016)*, (pp. 105–124). Harrassowitz Verlag. URL: <http://www.jstor.org/stable/jj.2225681.11> [in English]

Kulyk, V. (2017). Language Attitudes in Independent Ukraine: Differentiation and Evolution. *Harvard Ukrainian Studies*, 35 (1/4), 265–292. URL: <http://www.jstor.org/stable/44983544> [in English]

Kurylyshyn, K., & Haliv, M. (2024). Reception of the Union of Ukrainian Lawyers' Activities in the columns of the newspaper “Dilo” (1923 –1934). *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 31, 75–88. DOI: 10.24919/2519-058X.31.306378

Telvak, V., & Ilnytskyi, V. (2023). A Year of Existential War in Analytical Reflections of the Warsaw Centre for Eastern Studies. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 27, 249–258. DOI: 10.24919/2519-058X.27.281552

REFERENCES

Beha, V. (2020). Ridnoiu ukrainsku movu vvazhaiut 73% ukraintsiv [73% of Ukrainians consider Ukrainian their native language]. *Hromadske*. <https://hromadske.ua/posts/ridnoyu-ukrayinsku-movu-vvazhayut-73-ukrayinciv-odnak-spilkuyutsya-neyu-lishe-53-doslidzhennya> [in Ukrainian].

Vidlyha po-tabachnysky. (2010). Vidlyha po-tabachnysky: povernennia rosiiskoi u shkoly [A Thaw in Tabachnitski Style: Return of Russian to Schools]. *UNIAN*. URL: <https://>

www.unian.ua/society/345322-vidliga-po-tabachnitski-povernennya-rosiyskoji-u-shkoli.html [in Ukrainian].

Havrylenko, V., & Havryshchak, I. (2020). «Rosiiska mova – istorychne nadbannia»: 30% ukraintsiiv viriat u zaprovadzhennia druhoi derzhavnoi [“Russian Language – A Historical Heritage”: 30% of Ukrainians Believe in the Introduction of a Second State Language]. *24 kanal*. URL: https://24tv.ua/rosiyska-mova-istorichne-nadbannya-30-novini-rosiyi-i-ukrayini_n1355786 [in Ukrainian].

Haliv, M., & Grand, M. (2024). «Ruskyi myr» proty Ukrainy: kortka dekonstruktsiia novitnoi rosiiskoi heopolitychnoi doktryny [«Russian world» against Ukraine: a brief deconstruction of the newest Russian geopolitical doctrine]. *Problemy humanitarnykh nauk. Serii Istorii, Spetsvypusk*, 172–177. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.16 [in Ukrainian].

Haliv, M., Grand, M., & Boychyn, R. (2024). Pochatok povnomasshtabnoi viiny Rosii proty Ukrainy u vysvitleni polskoho informatsiinoho portalu «Nowa Europa Wschodnia» (liutyi-berezen 2022 r.) [The beginning of a full-scale war of Russia against Ukraine according to the Polish information portal “Nowa Europa Wschodnia” (February – March 2022)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk – Current issues in the humanities*, 72(1). 52–60. DOI: 10.24919/2308-4863/72-1-7 [in Ukrainian].

Haliv, M., & Karpenko, O. (2024). Vykradennia ukrainskykh ditei rosiiskymy okupantamy (2022 – 2024): za materialamy vitchyznianskykh mas-media [Kidnapping of Ukrainian children by Russian occupants (2022 – 2024): according to the materials of the Ukrainian media]. *Problemy humanitarnykh nauk. Serii Istorii, Spetsvypusk – Problems of the humanities. Series: History, Special Issue*, 62–76. DOI: 10.24919/2312-2595.spec.5 [in Ukrainian].

Haliv, M., & Sviontyk, O. (2023). Osvita yak skladova natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh suchasnoi rosiysko-ukrainskoi viiny: pravovi zasady, problemy, dosvid i zavdannia [Education as a component of Ukraine’s national security in the conditions of the modern Russian-Ukrainian war: legal principles, problems, experience and tasks]. *Molod i rynok – Youth & market*, 3 (211), 25–31. DOI: 10.24919/2308-4634.2023.277194 [in Ukrainian].

Holovko, V., Yakubova, L. (2021). *Ukraina ta vyklyky posttotalitarnoho tranzytu (1990 – 2019)* [Ukraine and the Challenges of Post-Totalitarian Transit (1990 – 2019)]. Kyiv: Akademperiodyka. [in Ukrainian].

Ilnyskyi, V., Starka, V. & Haliv, M. (2022). Rosiiska propaganda yak element pidhotovky do zbroinoi agresii proty Ukrainy [Russian propaganda as an element of preparation for armed aggression against Ukraine]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal – Ukrainian Historical Journal*, 5, 43–55. DOI: 10.15407/uhj2022.05.043 [in Ukrainian].

Ilnyskyi, V., Telvak, V., & Talalai, Yu. (2024). Suchasna rosiisko-ukrainska viina na shpaltakh «The British Army Review» (2022 – 2024) [The Modern Russian-Ukrainian War in the Columns of “The British Army Review” (2022 – 2024)]. *Problemy humanitarnykh nauk. Serii Istorii, Spetsvypusk*, 130–146. [in Ukrainian].

Kahui, P. (2020). «Movnyi maidan» 2012 roku, yakyi pereduvav Revoliutsii hidnosti [The “Language Maidan” of 2012, which preceded the Revolution of Dignity]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30704043.html> [in Ukrainian].

Kraliuk, P. (2014). Shcho nam robyty z rosiiskoiu movoiu? [What should we do with the Russian language?]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/25373179.html> [in Ukrainian].

Medvediev, O. (2010). Braty moi rosiiskomovni, napyshit, choho vam shche brakuie [My Russian-speaking brothers, write what you still lack]. *Ukrainska pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2010/09/15/5384034/> [in Ukrainian].

Mitynh proty dvomovnosti. (2010). Mitynh proty dvomovnosti: «druha derzhavna mova vzhe diie – mova brekhni» [A rally against bilingualism: “the second state language is already in effect - the language of lies”]. *UNIAN*. URL: <https://www.unian.ua/politics/414326-miting-proti-dvomovnosti-druga-derjavna-mova-vje-die-mova-brehni.html> [in Ukrainian].

Moskaliuk, O. (2014). Druha derzhavna mova v Ukraini: mify ta realnist [The Second State Language in Ukraine: Myths and Reality]. *TSN*. URL: <https://tsn.ua/blogi/themes/law/druga-derzhavna-mova-v-ukrayini-mifi-ta-realnist-353878.html> [in Ukrainian].

Odna piata ukraintsiv. (2019). Odna piata ukraintsiv khochut, shchob rosiiska mova bula derzhavnoi [One Fifth of Ukrainians Want Russian to Be the State Language]. *Ukrainska pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/5/7217200/> [in Ukrainian].

Panfilov, O. (2016). Rosiiska mova – ostannia zbroia Putina [The Russian Language is Putin’s Last Weapon]. *Krym.Realii*. URL: <https://ua.krymr.com/a/28132583.html> [in Ukrainian].

Petytsiia. (2021). Petytsiia №22/111312-ep «Zakriplennia statusu rosiiskoi movy yak derzhavnoi, na zakonodavchomu rivni, za dopomohoiu referendumu» (11 sichnia 2021) [Petition No. 22/111312-ep “Consolidation of the Status of the Russian Language as the State Language, at the Legislative Level, by Means of a Referendum” (January 11, 2021)]. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/111312> [in Ukrainian].

Petytsiia. (2022). Petytsiia №22/174072-ep «Druha derzhavna mova» (22 hrudnia 2022 r.) [Petition No. 22/174072-ep “Second State Language” (December 22, 2022)]. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/174072> [in Ukrainian].

Pyrohova, D. (2015). Stavlennia do statusu rosiiskoi movy v Ukraini [Attitudes to the status of the Russian language in Ukraine]. URL: <https://www.kiis.com.ua/?&cat=reports&id=517&page=1> [in Ukrainian].

Poludenko, A. (2012). Rosiiska mova, yak druha derzhavna – komu potribna? [Russian as a second state language - who needs it? Voice of America]. *Holos Ameryky*. URL: <https://www.holosameryky.com/a/russian-second-lang-2012-03-19-143333406/918618.html> [in Ukrainian].

Poroshenko: ukrainska mova. (2014). Poroshenko: ukrainska mova bude yedynoiu derzhavnoi [Poroshenko: Ukrainian language will be the only state language]. *LB*. URL: https://lb.ua/news/2014/06/07/269163_poroshenko_ukrainskiy_yazik.html [in Ukrainian].

Proiekt postanovy VRU. (2010). Proiekt postanovy VRU «Pro proholoshennia v Ukraini 6 chervnia Dnem rosiiskoi movy» [Draft Resolution of the Verkhovna Rada “On Proclamation of June 6 as the Day of the Russian Language in Ukraine”]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/DF6NL00A?an=> [in Ukrainian].

Solonyina, Ye. (2010). Zmitsnennia rosiiskoi movy v Ukraini – pershi naslidky «perezavantazhennia» humanitarnoi spivpratsi z Rosiieiu [Strengthening the Russian Language in Ukraine – the First Consequences of the “Reset” of Humanitarian Cooperation with Russia]. *Radio Svoboda*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/2041413.html> [in Ukrainian].

Stoliarenko, A. (2014). Vse pro status russkoho yazyka [All about the Status of the Russian Language]. *Ukrainska pravda*. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2014/03/13/7018654/> [in Ukrainian].

Farion, I. (2016). Mova yak instrument okupatsii ta de okupatsii [Language as an Instrument of Occupation and Where Occupations Take Place]. *Ukrainska pravda*. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/farion/58502bf8efc1f/> [in Ukrainian].

Shyshkin, V. (2014). Pravo i mova. Derzhavna mova yak skladnyk derzhavotvorennia [Law and Language. State Language as a Component of State-Building]. *Ukrainskyi Tyzhden – Ukrainian Week*. № 19 (7 travnia). URL: <https://tyzhden.ua/pravo-i-mova-derzhavna-mova-iak-skladnyk-derzhavotvorennia/> [in Ukrainian].

Yablonskyi, V. (2014). Yak vyrishyty movne pytannia [How to Solve the Language Question]. *Den – The Day*. № 116 (27 chervnia). URL: <https://m.day.kyiv.ua/article/poshtadnya/yak-vyrishyty-movne-pytannia> [in Ukrainian].

Yanukovych obitsiaie. (2012). Yanukovych obitsiaie rosiiskii movi bilshe mozhlyvostei [Yanukovych Promises More Opportunities for the Russian Language]. *BBC News Ukraina*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/03/120319_yanukovych_language_russia_ek [in Ukrainian].

Yatseniuk, A. (2014). Zvernennia Premier-ministra Ukrainy do meshkantsiv pivdenynykh i skhidnykh rehioniv [Address of the Prime Minister of Ukraine to the residents of the southern and eastern regions]. *Glavkom*. URL: <https://glavcom.ua/columns/yaceniuk/124256-zvernennja-prem%E2%80%99jer-ministra-ukrajini-do-meshkantsiv-pivdennih-i-shidnih-regioniv.html> [in Ukrainian].

Arel, D. (2017). Language, Status, and State Loyalty in Ukraine. *Harvard Ukrainian Studies*, 35 (1/4), 233–263. URL: <http://www.jstor.org/stable/44983543> [in English]

Azhniuk, B. (2017). Ukrainian Language Legislation and the National Crisis. *Harvard Ukrainian Studies*, 35 (1/4), 311–329. URL: <http://www.jstor.org/stable/44983546> [in English].

Besters-Dilger, J. (2007). The Ukrainian Language in Education and Mass Media. *Harvard Ukrainian Studies*, 29 (1/4), 257–293. URL: <http://www.jstor.org/stable/41304508> [in English].

Bilaniuk, L. (2017). Purism and Pluralism: Language Use Trends in Popular Culture in Ukraine since Independence. *Harvard Ukrainian Studies*, 35 (1/4), 293–309. URL: <http://www.jstor.org/stable/44983545> [in English].

Haliv, M., & Ilnytskyi, V. (2021). The methods of internal criticism of written sources in the works of ukrainian historians: on the example of scientific narratives on the history of education (1840s – 1930s). *Annales Universitatis apulensis. Series Historica*, 1 (25), 281–297. DOI: 10.29302/auash.2021.25.1.14 [in English].

Haliv, M., & Ilnytskyi, V. (2023). Education between “class” and “nation”: the influence of the theory of class struggle on Ukrainian educational historiography (1920s – 1980s). *Echa Przeszlosci*, 24 (2), 123–139. DOI: 10.31648/ep.9671 [in English].

Ilnytskyi V., & Haliv, M. (2022). Theoretical Argumentation in the Historical Narrative of Ukraine of the Second Half of the 19th – First Half of the 20th century (on the Example of Research in the History of Education). *Eminak: Scientific Quarterly Journal*, 3 (39), 66–80. [in English].

Ilnytskyi, V., & Telvak, V. (2024). Ukraine Under the Conditions of the Second Year of Existential War in Analysts’ Reflections of the Warsaw Centre for Eastern Studies. *Skhidnoievropeiskiy Istorychniy Visnyk – East European Historical Bulletin*, 31, 218–237. DOI: 10.24919/2519-058X.31.306344 [in English]

Kiss, N. (2020). “Language matters”: Language Activism in Contemporary Ukraine. In A. Jašina-Schäfer & M. Wingender (Eds.), *Kulturelle Kontakt- und Konfliktzonen im*

östlichen Europa: Abschlusskonferenz des gleichnamigen thematischen Netzwerks in Gießen (1. und 2. Dezember 2016), (pp. 105–124). Harrassowitz Verlag. URL: <http://www.jstor.org/stable/jj.2225681.11> [in English].

Kulyk, V. (2017). Language Attitudes in Independent Ukraine: Differentiation and Evolution. *Harvard Ukrainian Studies*, 35 (1/4), 265–292. URL: <http://www.jstor.org/stable/44983544> [in English].

Kurylyshyn, K., & Haliv, M. (2024). Reception of the Union of Ukrainian Lawyers' Activities in the columns of the newspaper "Dilo" (1923 –1934). *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 31, 75–88. DOI: 10.24919/2519-058X.31.306378 [in English].

Telvak, V., & Ilnytskyi, V. (2023). A Year of Existential War in Analytical Reflections of the Warsaw Centre for Eastern Studies. *Skhidnoievropeyskyi Istorychnyi Visnyk – East European Historical Bulletin*, 27, 249–258. DOI: 10.24919/2519-058X.27.281552 [in English]

Стаття надійшла до редакції 5 січня 2025 р.
Стаття рекомендована до публікації 21.03.2025.